

פתרון בחינת הבגרות בגאוגרפיה 5 יח"ל
שאלון מספר: 573,057203
מוגש על-ידי אורי רעי ושומץ
מורים ברשת בתי-הספר של "יואל גבע"

פרק ראשון – גאוגרפיה של ארץ ישראל

תשובה לשאלה 1

- א. להלן שלושה הסברים לעלייה בהיקף התיירות בישראל בשנים האחרונות:
- 1) תשתיות - פיתוח תשתיות לתיירות, בתי מלון, נמל תעופה חדש, אתרי בילוי.
 - 2) רגיעה ביטחונית - בעקבות שיפור המצב הביטחוני תיירים רבים יותר מגיעים לארץ.
 - 3) שיפור המצב הכלכלי - בעקבות השיפור במצב הכלכלי בשנים האחרונות ועליית רמת החיים, יש שיפור בתיירות הפנים בישראל.
- ב. שלושה גורמים המושכים תיירים מחו"ל לבקר בישראל:
- 1) תנאי אקלים - האקלים בארץ ישראל נוח, חם רוב השנה, החורף מתון יחסית לזה שבאירופה, יש מעט ימי גשם.
 - 2) אתרי קודש - ארץ ישראל קדושה לשלוש הדתות, דבר שמושך צליינים, תיירים ועולי רגל.
 - 3) נוף - נוף מדברי, חופי ים, אתרי צלילה, כל אלה במרחק קרוב זה לזה.
- ג. על התלמיד לציין 2 מתוך 3 ההשפעות הבאות:
- 1) ענף התיירות הוא ענף ייצוא, מכניס מטבע זר.
 - 2) פיתוח תשתיות - הקמה של בתי מלון, מסעדות, שיפור התחבורה בכלל, והאווירית בפרט.
 - 3) תעסוקה - הענף מספק מקומות עבודה רבים במסעדות, מלונות והדרכת טיולים.

תשובה לשאלה 2

- א. קו 200 מ"מ גשם הוא גבול המדבר. כל האזורים שמקבלים פחות מ-200 מ"מ גשם נחשבים מדבריים, ולא ניתן לקיים בהם חקלאות בעל.

סביב קו 200 מ"מ גשם יש תנודות רבות בכמות המשקעים, ויש הסתברות גבוהה לבצורת. לכן קשה לקיים חקלאות או יישובים, ללא תוספת מים.

ב. קו הצחיחות עובר:

(1) באזור באר שבע.

(2) בבקעת הירדן.

(3) במורדות המזרחיים של הרי יהודה, ובמדבר יהודה.

התנודות של קו הצחיחות בישראל נובעות ממיקומה של ישראל על הגבול בין שני אזורים אקלימיים - האזור המדברי והאזור הממוזג-לח. תנודות במיקומה של הרמה הסובטרופית המשתרעת בין קווי רוחב 15° ל- 30° , הן המשפיעות על כניסת שקעים המביאים איתם לחות מהים התיכון, ובכך משפיעות על תנודות בקו הצחיחות.

ג. קשה לקיים חקלאות באזור קו הצחיחות בשל חוסר יציבות בכמות המשקעים

באזור זה. סביב ה-200 מ"מ גשם, לא ניתן לקיים חקלאות בעל.

הפתרונות לכך הם:

(1) השקייה - העברת מים מצפון הארץ בצינורות, ושימוש באמצעי השקייה מודרניים.

(2) גידולים אקסטנסיביים - קיום חקלאות של גידולים, שאינם זקוקים לכמות גדולה של מים ומתאימים לחקלאות ערבית. לדוגמא: חיטה ושעורה.

תשובה לשאלה 3

א. גבולות האזור:

(1) בדרום - רצועת עזה ונחל הבשור.

(2) בצפון - נחל הירקון.

(3) במזרח - שפלת יהודה.

(4) במערב - הים התיכון.

ב. על התלמיד לציין שניים מבין שלושת המאפיינים הבאים, המסייעים לפיתוח

חקלאות באזור מישור החוף הדרומי:

(1) שטחי מישור נרחבים המאפשרים עיבוד מכאני ושימוש באמצעים מודרניים.

(2) קרקעות סחף עמוקות המתאימות למגוון של גידולים חקלאיים.

(3) כמויות משקעים - בין 400 ל-500 מ"מ בשנה, המספיקות לקיום חקלאות בעל.

- ג. שני שינויים שחלו בשנים האחרונות במפה היישובית :
- (1) התרחבות הערים - ערים כמו אשדוד, אשקלון, רחובות וראשל"צ התפתחו וגדלו, הפכו מרכזים ליישובים באזורן, וסביבן התפתחו אזורי תעשייה.
 - (2) שינויים ביישוב הכפרי - היישובים הכפריים שינו את כלכלתם, הפכו לפרברים של המטרופולין, החקלאות הצטמצמה ובמקומה נכנסו תפקודים של מסחר ושירותים.
- הסיבות לשינויים :
- (1) ירידה בחקלאות - מדינת ישראל הפכה למדינה פוסט-תעשייתית, שבה משקלו היחסי של ענף החקלאות ירד, ואילו משקלם של ענפי השירותים והמסחר עלה. לכן נבחין בצמצום שטחי החקלאות.
 - (2) מבני משק שהפכו למרכזי הפצה ומחסנים של חברות מסחריות.
 - (2) בנייה עירונית - עליית הביקוש לדירות ועליית מחירי הקרקע לדיוור הביאו להתפשטות עירונית על השטחים החקלאיים, וכך הפכו יישובים חקלאיים לפרברים עירוניים.

תשובה לשאלה 4

- א. על התלמיד להסביר שניים מהמושגים הבאים :
- (1) מים שפירים - מים ראויים לשתיה, באיכות גבוהה, בהם כמויות נמוכות של מינרלים.
 - (2) אקוויפרים - מאגרי מי תהום, מים הספוגים בסלע מעל שכבה אטימה שנקראת אקוויקלוד. מים טובים לשתיה ולהשקייה.
 - (3) אפיקים - הערוצים בהם זורמים הנחלים.
- ב. על התלמיד לציין שניים מהנזקים שנגרמו לאקוויפרים :
- (1) חדירת מי שפכים לתוך האקוויפר - המים המזוהמים מחלחלים אל שכבות הסלע של אבן החול באקוויפר החוף, והחומרים המזוהמים חודרים לתוך המים. התוצאה היא עלייה בריכוז המזוהמים במי השתייה.
 - (2) זיהום הים - הנחלים הנשפכים לתוך הים מביאים איתם את השפכים הביתיים והתעשייתיים אל מי הים.
 - (3) הרס של מערכות אקולוגיות - צמחים, עצים ובעלי חיים שחיו בנחלים לאורך גדותיהם, נעלמו.

ג. הגורמים לזיהום :

- 1) שפכים ביתיים - הזרמה של שפכים גולמיים של ערים הממוקמות לאורך הנחלים.
- 2) שפכים של תעשייה - מפעלי תעשייה שופכים את הפסולת שלהם אל ערוץ הנחל. לדוגמא : בתי הזיקוק בחיפה המזהמים את הקישון.
הפעולות שנקטות לשיקום הנחלים (על התלמיד לציין שתיים):
 - 1) הפסקה של הזרמת שפכים לערוצי הנחלים.
 - 2) הקמה של מלטי"שים לטיפול בשפכים והזרמת מים מטוהרים בנחלים.
לדוגמא : מתקן הטיהור בנחל שורק.
 - 3) חפירה, העמקה וניקוי של הנחלים, והזרמתם של מים שפירים אליהם.

תשובה לשאלה 5

א. המגמות הנראות בגרף :

- 1) תל אביב - ירידה גדולה במשקלה היחסי של האוכלוסייה, מ-18% בשנת 1961 ל-8% בשנת 1983, ולאחר מכן ירידה איטית יותר מ-8% ל-5% בשנת 2003.
- 2) ירושלים - עלייה במשקלה היחסי של האוכלוסייה, מ-8% ל-11% בין השנים 1961 ל-1983, וירידה קלה מאד בשנת 2003.
- 3) חיפה - ירידה עקבית מתמדת במשקלה היחסי של האוכלוסייה, מ-9% בשנת 1961 ל-4% בשנת 2003.
- 4) באר שבע - עלייה קלה של 1% במשקלה היחסי של האוכלוסייה משנת 1961 לשנת 2003.

ב. תל אביב :

- 1) עקב עליית מחירי הקרקע והדיור, ובעיות התחבורה בתל אביב, אוכלוסייה רבה היגרה מהגלעין העירוני אל ערי הלוויין שבטבעות החיצוניות, ולכן מספר תושבי העיר ירד.
- 2) קיומן של עתודות קרקע בערי המטרופולין של תל אביב אפשר את התפתחותן של הערים, נוצרו בהן אפשרויות תעסוקה, ואוכלוסיית ערי המטרופולין צמחה לכ-2.5 מליון בני אדם. גידול זה הוא בחלקו על חשבון התפתחותה העירונית של תל אביב.

ירושלים:

- 1) איחוד העיר - אחרי מלחמת ששת הימים אוחדה העיר, נוספה לה אוכלוסייה רבה, ונוספו לה שטחים מוניציפליים. כל אלה הביאו לגידול במספר התושבים.
- 2) עידוד ממשלתי - חקיקת "חוק ירושלים" עודדה את ההתפתחות העירונית בהעברת תקציבים גדולים אל העיר, והביאה אל העיר עולים חדשים.

תשובה לשאלה 6

א. שימושי קרקע הנראים בתמונה:

- 1) מגורים - ניתן להבחין ברקע בשכונות מגורים, בבנייה צפופה של המטרופולין של תל אביב.
 - 2) חקלאות - שטחי חקלאות ושטחים מעובדים של "מקווה ישראל".
 - 3) תחבורה - ניתן להבחין בצירי תחבורה ראשיים, כביש לירושלים ומסילת הברזל.
- ב. המפגעים שגרם אתר חירייה (על התלמיד לציין שלושה):
- 1) תשטיפים - כתוצאה מגשם שירד על האתר ומתשטיפי הפסולת חלחלו מים אלה אל מי התהום ופגעו באקוויפר שמתחתיו.
 - 2) מטרדי עשן וריח - האתר פלט גזים, רעלים ועשן, ויצר מטרדי ריח לשכונות המגורים הסמוכות.
 - 3) ציפורים - ציפורים שהגיעו לאתר הפריעו לתנועת המטוסים ויצרו בעיה בטיחותית בשדה התעופה הסמוך.
 - 4) התמוטטות של ההר - כתוצאה מהגשמים ומגובה האתר החלה התמוטטות של המדרונות, שפגעה בנחלים הסמוכים לו.
- ג. התרומה משיקום האתר:
- האתר המשוקם ישמש כריאה ירוקה פתוחה לאזור הצפוף של המטרופולין של גוש דן. במקום יקומו אתרי פעילות לנופש ופנאי.

תשובה לשאלה 7

- א. התברגנות שכונות נקראת גם ג'נטרפיקציה. זהו תהליך של חזרה של תושבים להתגורר בשכונות עירוניות ששקעו. אוכלוסייה חדשה של מעמד בינוני וגבוה נכנסת אל השכונות, ומשנה את אופיין הפיזי והחברתי.

שני הסברים :

- 1) צמיחת המטרופולינים - בעיות התחבורה והנגישות מהפרברים אל מרכזי הערים, בעיקר אל המע"ר, הביאו תושבים לחיפוש פתרון מגורים במרכז העיר, סמוך למע"ר.
 - 2) הזדמנויות כלכליות - בשכונות הישנות ניתן היה לרכוש בתים זולים ולשפצם, וע"י כך להשיג רווח כלכלי גבוה.
- ב. שלושת המאפיינים :
- 1) בתים ערביים, שנעזבו ע"י תושביהם במהלך ובעקבות מלחמת השחרור, היוו פוטנציאל למגורים ברמה גבוהה. לדוגמא : שכונת טלביה בירושלים, או יפו העתיקה.
 - 2) שכונות ישנות - שכונות שקמו בתחילת המאה הקודמת, עברו תהליך שקיעה והפכו ליעדי התברגנות עם כניסתה של אוכלוסייה חדשה. לדוגמא : נווה צדק.
 - 3) שיכונים ציבוריים - שיכונים שנבנו בשנות ה-50, עם דירות קטנות ושטחי קרקע יחסית גדולים, שלהם פוטנציאל של "בית צמוד קרקע", עברו תהליכי התברגנות. לדוגמא : מעוז אביב.
- ג. דוגמא לשכונה שעברה תהליך התברגנות היא שכונת נווה צדק בדרום תל אביב. שכונה זו, שהיתה אחת הראשונות בעיר, היתה בנויה מבתים קטנים צמודי קרקע. עם השנים התיישנו הבתים, האוכלוסייה התחלפה והאזור הפך לשכונת עוני. בשנות ה-80 החלו להיכנס לשכונה תושבים חדשים, שרכשו במחירים נמוכים את הבתים המתפוררים ושיפצו אותם. בעקבות כניסתה של האוכלוסייה החדשה, החלה גם העירייה להשקיע בפיתוח סביבתי, והשכונה הפכה מחדש לשכונת יוקרה.

פרק שני – גאוגרפיה של המזה"ת על סף המאה ה-21

תשובה לשאלה 8

א. שלושת המאפיינים אשר הפכו את המזה"ת למרכז התעניינות עולמי:

- 1) הנפט – למזה"ת עודפים גדולים של נפט. נמצאים בו 2/3 מעתודות הנפט העולמיות, כך שהוא מהווה מקור נפט עיקרי למדינות העולם.
- 2) מרכז דתי/רוחני – במזה"ת נמצא ריכוז עצום של האתרים המקודשים ביותר לשלוש הדתות המונותאיסטיות: היהדות, הנצרות והאיסלאם.
- 3) גשר בין שלוש יבשות – המזה"ת מהווה גשר בין אירופה, אפריקה ואסיה. בנוסף, מצויים בו מספר מעברי מים חשובים מאד:
 1. מיצרי הבוספורוס והדרדנלים המחברים בין הים התיכון והים השחור (מוצא ימי עיקרי לבריה"מ לשעבר).
 2. תעלת סואץ, המחברת את הים התיכון לים סוף, ומקצרת באופן משמעותי את הדרך בין אירופה והחוף המזרחי של ארה"ב לאזור המפרץ הפרסי ודרום מזרח אסיה.
 3. מיצרי הורמוז – שער הכניסה למפרץ הפרסי, בו נמצא ריכוז שדות הנפט של המזה"ת.

ב. שלושה אירועים גאופוליטיים שתרמו להתעניינות עולמית במזה"ת:

- 1) המלחמה הקרה – לאחר מלחמת העולם השנייה התקיימה "תחרות" בין המעצמות, בריה"מ מצד אחד וארה"ב מנגד, על אזורי השפעה במזה"ת. הן השקיעו משאבים כלכליים עצומים במזה"ת וזאת על מנת להגביר את השפעתן על מדינות האזור.
- 2) מלחמת ששת הימים – עם הפיכת המפרץ הפרסי לספק הנפט העיקרי, עלתה חשיבותה של תעלת סואץ ומעמדו הגאופוליטי של האזור, מאחר והתעלה הפכה לציר התחבורה הימי הראשי, המחבר בין אירופה למפרץ הפרסי. ב-1967 נסגרה התעלה למשך 8 שנים עקב מלחמת ששת הימים וגרמה לנזקים כלכליים. הדבר גרר לחץ בינלאומי על ישראל, כך שב-1975 נפתחה בשנית ועם השנים חזרה למעמדה כציר תחבורה ימי עיקרי.
- 3) משברי הנפט - 1973 ו-1979 – בעקבות הקמת ארגון אופ"ק ועליית מחירי הנפט, החלו המעצמות הגדולות להגדיל את מעורבותן והשפעתן על מחירי הנפט. העובדה שבאזור המזה"ת מצויות עתודות נפט גדולות הביאה לעלייה במעמדו הגאופוליטי.

תשובה לשאלה 9

- א. קשיים בפיתוח התחבורה במזה"ת (על התלמיד לציין שניים):
- 1) העדר הון – רוב מדינות המזה"ת הן מדינות מתפתחות, הסובלות ממחסור רב במשאבים.
 - 2) מבנה פיסוי – רוב המזה"ת הוא אזור מדברי, צחיח, ובו טמפרטורות גבוהות. כל אלה מקשים על פיתוח תחבורתי.
 - 3) מתחים מדיניים – אזור המזה"ת הוא אזור שיש בו מתחים מדיניים רבים הנובעים משונות דתית, תרבותית וכלכלית. עובדה זו מקשה על פיתוח תשתית תחבורתית בינלאומית ברחבי המזה"ת.
- ב. נמל עקבה.
- שתי סיבות להתפתחותו:
- 1) מלחמת איראן-עיראק – בעקבות המלחמה הופך נמל עקבה כנמל עיקרי של עיראק, אשר הייתה זקוקה לנמל עבור יבוא תרופות ותחמושת למלחמתה עם איראן.
 - 2) פתיחתה המחודשת של תעלת סואץ ב-1975, קרבה את הנמל לציר תחבורה ימית גדול.
- ג. שני הסברים להתפתחות התחבורה האווירית במזה"ת:
- 1) הון רב במדינות המפרץ הפרסי שהגביר את תנועת הנוסעים.
 - 2) המזה"ת הוא אזור מעבר אווירי נוח וקצר יחסית בין אירופה למדינות המזרח ודרום מזרח אסיה.

תשובה לשאלה 10

- א. השינויים הנראים בטבלה:
- 1) 1950 - 1980 – בשלושת העשורים הללו ניתן לראות ירידה בקצב השינוי (קצב גידול האוכלוסייה) בכל עשור. לדוגמא: בעשור הראשון (1950-1960) שינוי של 90%, ואילו בעשור האחרון (1970-1980) שינוי של 37%.
 - 2) 1980 - 2000 – בשני העשורים הללו ניתן לראות עלייה בקצב השינוי כך שבין השנים 1990-2000 השינוי הגיע ל- 51%.
- ב. שני אירועים פוליטיים אשר השפיעו על האוכלוסייה בירדן הם:
- 1) מלחמת ששת הימים – בריחתם של אלפי פליטים פלשתינים משטחי יהודה ושומרון לירדן, לאזור עמאן, הגדילה את גודל האוכלוסייה בירדן ושינתה את הרכבה בכך שירדן קלטה פליטים רבים.

2) מלחמת המפרץ ה-1 – גירוש כחצי מיליון ירדנים ופלשתינים ממדינות המפרץ לירדן כ"עונש" על תמיכתה בעיראק במהלך המלחמה, שוב הגדיל את האוכלוסייה באופן משמעותי.

תשובה לשאלה 11

- א. תפרוסת מערכת שרשרות ההרים העיקרית במזה"ת:
- רוב שרשרות ההרים משתרעות לאורך החלק הצפוני של המזה"ת – תורכיה, איראן ועיראק, כאשר לאורך חופי ים סוף ומפרץ סואץ יש מספר רכסי הרים נוספים.
- ב. התהליכים הגיאולוגיים שיצרו את רכסי ההרים (חובה לציין את הראשון):
- 1) התנגשות לוחות - שרשרות הרים אלו מהוות חלק מהקימוט האלפניני, הלוח הערבי נובי התנגש בלוח האירואסיאתי ויצר את שרשרות ההרים בצפון המזה"ת.
 - 2) היווצרותו של השבר הסורי אפריקאי, יצרה את רכסי ההרים לאורך ים סוף.
- ג. פעילות האדם סביב שרשרות ההרים (על התלמיד לציין שתיים):
- 1) כלכלת תושבי ההרים מתבססת על מרעה הררי וחקלאות הררית בטרסות.
 - 2) ההרים שימשו כמקום מקלט למיעוטים שונים לאורך ההיסטוריה. למשל: הכורדים, הדרוזים ועוד.
 - 3) פעילות תיירותית – האקלים הקריר בהרים הביא להתפתחות תיירות מקומית במהלך הקיץ החם, ותיירות סקי במהלך החורף, בשנים האחרונות.

תשובה לשאלה 12

- א. הגורמים לעליית האיסלאמיזם במזה"ת (על התלמיד לציין שלושה):
- 1) אכזבה מכישלון המודרניזציה בעולם הערבי, היות ומרבית האוכלוסייה לא נהנתה ממנה.
 - 2) מאבק נגד התרבות המערבית עקב התפוררות הערכים המסורתיים.
 - 3) הנהירה הגדולה מהכפר לעיר גרמה לקריסה של המערכות העירוניות, כך שרגשות ההשפלה כתוצאה מהעוני והצפיפות, הביאו את המהגרים שהגיעו לעיר, לפנות לתנועות האיסלאמיות.
 - 4) צעירים משכילים התאכזבו מן השלטון החילוני שלא סיפק להם עבודה או שכר ראוי.
- ב. האיסלאם מקבל את המודרניזציה ורואה בה דרך לפתרון בעיות כלכליות, אך מתנגד למודרניזציה המערבית שנתפסת כמשחיתה את התרבות והזהות הערבית המקומית, ומהווה את אחד הגורמים לעוני ולנחשלות המקומית.